безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику [5].

З огляду на сказане можна дійти деяких висновків про те, що з моменту отримання людиною статусу потерпілої особи, вона, на відміну від підозрюваної, обвинуваченої особи, практично діє самостійно, однак це не означає, що вона не може доручити виконувати дії від свого імені представнику. Представник потерпілої особи діє на підставах та в разі, якщо сама потерпіла особа буде вважати, що в цьому є необхідність.

Однак, як показує практика, потерпіла особа доручає представнику практично всі дії, пов'язані зі своїм захистом, оскільки в неї може й не бути відповідного досвіду щодо участі в кримінальному провадженні та належної правової підготовки, а це може зіграти вирішальну роль у відновленні порушених прав.

Потерпіла особа, яка надає можливість представляти свої права та інтереси представнику як захиснику в кримінальному провадженні, повинна чітко розуміти те, що вона, по-перше, повинна довіряти цій особі, по-друге, особисто знати або бути добре знайомим з його результатами попередньої участі в аналогічних справах, особливо це важливо щодо участі в кримінальному провадженні, по-третє, бути впевненою в його кваліфікації, як спеціаліста, зокрема в галузі знань кримінального процесуального права, і, мабуть, найважливіше, бути впевненою, що представник буде брати участь тільки на стороні потерпілого та ні в якому разі не буде одночасно працювати з іншими суб'єктами під час здійснення кримінального провадження.

Розглянувши та проаналізувавши теоретичні аспекти, основні нормативно-правові акти щодо захисту прав потерпілого за участю представника як захисника під час здійснення кримінального провадження, можна дійти головного висновку про те, що права потерпілого дійсно чітко визначені Кодексом, але сказати, що на сьогодні всі ці права виконуються, неможливо. Це стосується як багатогранності питань, які можуть виникати під час участі потерпілої особи в кримінальному провадженні, так і належного забезпечення захисту представником, від чого буде залежати можливість відновлення потерпілому порушеного права.

На підставі викладеного можна стверджувати, що не все залежатиме від самої потерпілої особи, велика частка буде залежати від її представника як захисника в кримінальному провадженні та його правових аргументацій щодо відновлення порушених прав. Також позитивний результат буде залежати від правоохоронних органів, які відповідно до положень нормативно-правових актів повинні передусім здійснювати свою діяльність в інтересах потерпілих, а не в інтересах третіх осіб або інших осіб, які зацікавлені в іншому результаті, аж тоді можна буде говорити про повне дотримання прав людини в державі.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України ... (справа про право вільного вибору захисника). - [Електронний ресурс]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. - [Електронний ресурс]: http://zakon4.rada.gov.ua /laws/show/995_043.

4. Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийнятих восьмим Конгресом ООН з питань попередження злочинності і поводження з правопорушниками, Гавана, 27 серпня - 07 вересня 1990 року. - [Електронний ресурс]: http://www.un.org/ru/documents /decl_conv/conventions/role_lawyers.shtml.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. - 2012. - 19 травня (№ 90-91).

6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. // Голос України. - 2012. - 14 серпня (№ 148-149).

7. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - 768 с.

Лисюк Ю.В.
кандидат юридичних наук, доцент
начальник відділення
юридичного забезпечення
ОДУВС
Надійшла до редакції: 14.05.2013

УДК 343.98:343.7

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ТА ДЕЯКІ СПОСОБИ ЇХ УЧИНЕННЯ

Льовочкіна М. В.

Окремі аспекти боротьби з угонами та іншими формами незаконного заволодіння автотранспортними засобами в контексті їх кримінально-правової кваліфікації, криміналістичної характеристики й профілактики досліджували А.В. Арендаренко, М.Т. Задояний, А.С. Казакевич, Л.М. Киселевська, Ф.Х. Кульмашев, В.А. Лихолая та інші науковці. Утім, ці дослідження певною мірою втратили свою актуальність і практичну значимість. Праці вітчизняних вчених (М.В. Андреєв, О.М. Бристковська, Ю.Ф. Іванов, В.Д. Корма, М.О. Свірін) присвячені окремим кримінологічним або оперативно-розшуковим аспектам проблеми. Однак і досі не існує чітко сформованої криміналістичної класифікації незаконного заволодіння автотранспортними засобами та недостатньо визначені й досліджені особливості способів їх учинення.

Метою дослідження є спроба надати криміналістичну класифікацію незаконного заволодіння автотранспортними засобами та дослідження деяких способів їх учинення.

Як підкреслюється у багатьох роботах відомих криміналістів, удосконалення методик розслідування окремих видів (груп) злочинів багато в чому залежить від розробки криміналістичної класифікації злочинів. Як слушно зазначає В.В. Тіщенко, об'єкт дослідження

© М.В. Льовочкіна, 2013

може бути правильно пізнаний лише тоді, коли за допомогою класифікації ми проникаємо від вихідного цілого до його утворюючих елементів, частин, і від них знову до цілого, пізнаючи закономірності присутності таких частин і елементів, їх взаємозв'язку й взаємодії в рамках досліджуваної системи [1, 29].

Основою класифікації виступають ознаки об'єктів або явищ, а від мети класифікації залежить, яку з ознак потрібно взяти за основу. Різноманітність цілей викликає необхідність вибирати основою класифікації різні ознаки, що тягне за собою різні класифікаційні схеми, типології одних і тих самих явищ. Отже, проблема вибору підґрунтя класифікації тісно пов'язана з проблемою встановлення мети, для досягнення якої ця класифікація здійснюється.

Беручи до уваги усі наведені аргументи, ми пропонуємо свою класифікацію незаконного заволодіння автотранспортними засобами:

- за способом заволодіння транспортним засобом пропонуємо поділяти на злочини, які вчинені шляхом: таємного заволодіння транспортним засобом; відкритого заволодіння транспортним засобом; заволодіння транспортним засобом шляхом обману та зловживання довірою;

- за територіальною ознакою діяльності злочинної групи, яка вчиняє незаконні заволодіння транспортними засобами: вчинені злочинною групою міждержавного рівня; вчинені злочинною групою міжрегіонального рівня; вчинені злочинною групою місцевого рівня;

- за кількістю заволодінь транспортними засобами: одиничні; серійні;

- за видом насильства, що застосовують при незаконному заволодінні: поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя й здоров'я потерпілого; поєднане з погрозою застосування насильства, що не є небезпечним для життя й здоров'я потерпілого; поєднане з насильством, небезпечним для життя й здоров'я потерпілого; поєднане з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя й здоров'я потерпілого;

- за спричиненою шкодою: що завдало значної матеріальної шкоди; що завдало великої матеріальної шкоди;

- за кількістю осіб, які брали участь у вчиненні незаконного заволодіння автотранспортним засобом: вчинене одноосібно; вчинене групою осіб; вчинене організованою злочинною групою;

- за характеристикою місця вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом: вчинене на відкритій місцевості; вчинене з проникненням у приміщення чи інше сховище;

- за рівнем професіоналізму виконавця злочину: вчинене "професіоналом"; вчинене "аматором"; вчинене "дилетантом";

- за видом транспортного засобу незаконне заволодіння може вчинятися щодо: автотранспортних засобів; рейкових транспортних засобів (трамваїв, тролейбусів); мотоциклів та інших двоколісних транспортних засобів.

Розгорнута кримінально-правова класифікація важлива для врахування в комплексі ознак всіх елементів криміналістичної характеристики злочинів. У технології незаконного заволодіння автотранспортним засобом можна визначити три пов'язані між собою елементи: базові злочини, що спрямовані на безпосереднє заволодіння автомобілем (ст. 289 КК України); дії, що є способом або необхідною умовою вчинення незаконного заволодіння (статті 290, 357, 358, КК); дії, спрямовані на приховування слідів виникнення кримінальних доходів, осіб, які їх отримали, створення уяви про законне походження цих доходів (статті 198, 209 КК України); дії, пов'язані з протиправною діяльністю службових осіб (статті 364, 366-370 КК України).

Запропонована криміналістична та кримінально-правова класифікації є основою для подальшої диференціації проявів незаконного заволодіння автотранспортними засобами залежно від окремих елементів криміналістичної характеристики, насамперед способу вчинення злочину.

У способі вчинення незаконного заволодіння автотранспортним засобом знаходить вияв специфіка аналізованого злочину, що визначає зміст, структуру, взаємозв'язок і взаємну зумовленість інших елементів його криміналістичної характеристики. Тому є доцільним розпочати розгляд криміналістичної характеристики саме зі способу вчинення злочину.

Традиційно під способом злочину розуміють систему дій з підготовки, вчинення й приховання злочину [1, 69]. На думку В.М. Карагодіна, ці дії слід називати способами злочину [2, 107]. Вважаємо, що з теоретичної точки зору це не правильно, адже таке тлумачення призводить до того, що спосіб вчинення злочину складається також зі способів, що є термінологічно не коректними. Ми поділяємо думку тих науковців, які вважають за доцільне під "діями з підготовки злочину", "діями з вчинення злочину", "діями з приховання злочину" розуміти: "прийом підготовки злочину", "прийом вчинення злочину" та "прийом приховання злочину" [4, 105].

Якщо не було єдиного задуму на підготовку, вчинення й приховання злочину, а існував окремий спосіб приховання злочину, то в цьому разі слід розрізняти "спосіб вчинення злочину" й самостійний "спосіб приховування злочину", при цьому самостійний "спосіб приховування злочину" складається з певних прийомів. З таких теоретичних положень ми здійснювали аналіз способу незаконного заволодіння автотранспортними засобами.

Розкриття таких злочинів ускладнюється тим, що вони, як правило, вчиняються організованими злочинними групами за чітко розробленим планом, нерідко особами, обізнаними з роботою правоохоронних органів, з детальним розподілом ролей учасників - одні з яких безпосередньо вчиняють незаконне заволодіння автотранспортними засобами, інші - змінюють номери кузова й агрегатів, виготовляють фальшиві документи, маскують злочинні прибутки, отримані від легалізації автотранспорту, легалізують і збувають автотранспортні засоби. Значну частину прибутків злочинні угруповання використовують для налагодження корупційних зв'язків у судових і правоохоронних органах. Вважаємо, що з цих позицій слід аналізувати криміналістичну характеристику незаконних заволодінь автотранспортними засобами.

Вивчення судово-слідчої практики показало, що способи незаконних заволодінь автотранспортними засобами, як правило, є повноструктурними, тобто включають етапи підготовки, безпосереднього вчинення й приховування злочину. Способи незаконного заволодіння шляхом крадіжки можна розподілити на такі складові:

1) прийоми підготовки; прийоми безпосереднього проникнення до місць стоянки транспортного засобу (гараж, охоронювана стоянка, приватний будинок, двір будинку та ін.);

2) прийоми проникнення до транспортного засобу, нерідко з подоланням охоронної сигналізації; прийоми транспортування транспортного засобу з місця заволо-

діння; прийоми приховування (зокрема легалізації та реалізації автотранспортного засобу).

Прийоми підготовки до вчинення незаконного заволодіння автотранспортним засобом охоплюють дії, спрямовані на усунення перешкод щодо виконання задуманого й підшукання різних технічних засобів, інструментів для полегшення заволодіння автотранспортним засобом і подальшого приховування злочину. Виконання цих підготовчих дій може тривати від декількох днів до декількох місяців.

Проведений аналіз судово-слідчої практики показує, що підготовка різних технічних засобів і інструментів для проникнення в гараж зафіксоване у 81 % випадків із числа вивчених кримінальних справ (проваджень); спостереження за місцями паркування, стоянки автотранспортних засобів - 74,3 %, виготовлення підроблених документів (технічних паспортів, доручень тощо) - 14,2 %, виготовлення підроблених номерних знаків, використання знаків інших транспортних засобів - у 34,6 % випадків. Результати вивчення матеріалів практики свідчать про комплексність виконання цих дій.

Вже на підготовчому етапі, залежно від способу вчинення злочину, злочинці створюють умови для легалізації автотранспортного засобу: підшукують осіб, які братимуть участь у легалізації; обирають модель або марку автомобіля, що потрапив у дорожньо-транспортну пригоду; підроблюють документи на викрадений чи не розмитнений автомобіль; змінюють номери агрегатів під документи (документи можуть залишитись від автомобіля, пошкодженого в дорожньо-транспортній події, конфіскованого за вчинення злочину та ін.); готують технічні засоби для зміни ідентифікаційних номерів на двигуні й кузові (зварювальних апаратів, засобів для зміни номерів вузлів і агрегатів тощо); перефарбують автомобілі тощо.

Проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що злочинна діяльність з підготовки до легалізації транспортного засобу складається з таких етапів:

1) зміна ідентифікаційних номерів кузова, двигуна, шасі, номерної таблички;

2) зміна зовнішнього вигляду (зміна кольору, оновлення транспортного засобу тощо);

3) підробка документів (реєстраційного свідоцтва на транспортний засіб, генерального доручення на розпорядження ним тощо).

При підготовці до вчинення незаконного заволодіння автотранспортним засобом нерідко використовують спеціальні засоби спостереження за об'єктом, зокрема фото-, відеоапаратуру, мобільні засоби стільникового зв'язку, комп'ютерну техніку, біноклі, прилади нічного бачення, пристрої для прослуховування розмов. Якщо злочинців цікавить автомобіль престижної марки, вишуканого чи поширеного кольору, засіб з невеликим автопробігом, то підготовчі заходи можуть значно ускладнюватися.

Залежно від мети, яку переслідують злочинці, способу заволодіння застосовують слюсарні інструменти, зокрема ножівки по металу, дриль, кувалди, газозварювальне обладнання й ін. Через поширення серед автовласників протиугінних систем і електронних пристроїв, злочинці проводять підготовчі заходи, спрямовані на їх подолання. Нерідко з цією метою створюють спеціалізовані пересувні лабораторії, оснащені новітнім устаткуванням подолання протиугінних систем.

Прийоми безпосереднього проникнення до місця знаходження автотранспортного засобу досить численні й переважно вони визначаються конкретним місцем і умовами зберігання цього засобу.

Прийоми проникнення до місця знаходження автотранспортних засобів зумовлені кількісним складом учасників злочинної групи. Здебільшого ці групи нараховують дві-три особи. У разі незаконного заволодіння автотранспортним засобом шляхом підкопу під гараж, серед учасників злочинної групи наявні особи віком до двадцяти років, статура яких дозволяє проникнути у відносно вузький отвір.

Обрання прийомів проникнення до автотранспортного засобу залежить від кваліфікації злочинця. Для злочинних груп характерні способи, які не завдають істотної шкоди автомобілю, адже завдана шкода товарному виду автотранспортного засобу згодом вимагає додаткових видатків для його відновлення.

Дослідження свідчить, що останніми роками почастішали ситуації кваліфікованого проникнення до автомобілю, зокрема: проштовхування сталевого дроту, важеля склоочисника або іншого аналогічного інструмента між дверима й прорізом дверей з метою підйому блокувальної кнопки; відгинання верхнього краю дверей з використанням клина таким чином, щоб у цю щілину можна було вставити інструмент і застосувати важіль відкривання дверей; свердління або прибивання отвору поблизу дверного замка, з метою впливу на систему тяг і важелів фіксатора дверей тощо. У практиці трапляються також випадки введення ножівкового полотна між склом і щитком дверей з метою створення умов для переміщення замикаючої системи тяг і важелів. З цією метою злочинці використовують, як правило, спеціальний слюсарний інструмент або предмети побутового призначення, наперед пристосовуючи їх.

Обрання прийомів подолання протиугінних пристроїв, змонтованих на транспортному засобі, залежить від ступеня кваліфікації осіб, які беруть участь у вчиненні злочину. Механічні пристрої у вигляді замків, фіксаторів легко піддаються впливу інструментів, відмичок і різних пристосувань, чого не можна сказати про електронні засоби сигналізації. Вивчена практика свідчить, що наявність протиугінного механічного пристрою й новітньої протиугінної системи не завжди є перешкодою для злочинців.

Серед найпоширеніших прийомів, які використовуються злочинцями для подолання електронних перешкод на автомобілях є такі.

По-перше, це навмисне включення звукової сигналізації шляхом кількаразового удару по колесу автомобіля, розраховуючи на те, що власник відключить сигналізацію, щоб вона не заважала сусідам по будинку. Після відключення сигналізації злочинці за допомогою механічного злому запірних пристроїв потрапляють до автомобілю. На жаль, більшість сучасних протиугінних систем автоматично спрацьовують від дії випадкових чинників (перепад температур, звуку грому, високий тон сигналу проїжджаючого транспортного засобу тощо).

По-друге, трапляються випадки, коли злочинці викрадають дублікат брелока з кодом сигналізації або довідуються код через своїх посередників, які встановлюють апаратуру в автосервісі, а також під час випадкового короткочасного ремонту.

По-третє, нерідко злочинці використовують знання фахівців з електроніки, замовляючи їм прилади, які дозволяють на невеликій відстані знімати електронну сиг-

налізацію, виготовлену без спеціальних блоків захисту.

Обираючи конкретний спосіб вчинення незаконного заволодіння автотранспортним засобом, злочинні групи заздалегідь планують дії кожного зі співучасників з транспортування автомобіля з місця злочину.

Наступним елементом способу вчинення незаконних заволодінь автотранспортними засобами є прийоми приховування злочину. Ці прийоми значною мірою залежать від того, з якою метою був викрадений автотранспортний засіб. Вивчення судово-слідчої практики показало, що автомобілі викрадаються переважно з метою продажу - 73,3 %; з метою розукомплектовування й реалізації вроздріб - 21,3 %, для вчинення іншого злочину - 2,8 %, з іншою метою - 2,6 % випадків.

Місце, де переховують викрадений автотранспортний засіб, як правило, залежить від наведених вище мотивів злочину. Так, з метою продажу, розукомплектовування автотранспорту місця "відстою" оздоблюють ретельніше, оскільки передбачається кількаразове перебування членів злочинної групи поруч із місцем знаходження викраденого засобу. В інших випадках місце "відстою" обирається, як правило, для запобігання випадкового його виявлення правоохоронними органами й не відповідає умовам конспірації (на паркувальному майданчику поряд з іншими автомобілями, у тупиковому провулку, у під'їзді до будинку та ін.).

Після того як злочинці одержують можливість користуватися автотранспортним засобом, його переганяють у "відстійник", де він може зберігатись від декількох днів до декількох тижнів. Проведене дослідження показало, що місця для "відстійників" обираються такі: особистий або орендований гараж - 46,3 %; приховування автотранспортного засобу в "глухих місцях", куди доступ сторонніх осіб обмежений (закриті території установ, занедбані підприємства, ділянки окружних доріг, автостоянки та ін.) - 32,7 %; двори приватних будинків - 16,3 %; лісові масиви - 4,7 %.

Як "відстійники" злочинці використовують переважно ділянки, що перебувають на невеликому віддаленні від місця заволодіння автотранспортним засобом.

З метою легалізації викраденого транспортного засобу злочинці виконують дії, пов'язані з повною або частковою зміною власне автотранспортного засобу або документів, що дають право на тимчасове (постійне) володіння чи розпорядження цим засобом. Йдеться про зміну номерних маркувань на кузові, двигуні, шасі; зміну номерних знаків; підроблення різного роду доручень; підроблення технічних паспортів, свідоцтв про реєстрацію; перефарбування кузова тощо.

Під легалізацією автотранспортних засобів слід розуміти протиправну діяльність особи або групи осіб, пов'язаних зі знищенням або зміною номерів, вузлів і агрегатів транспортних засобів, здобутих злочинним шляхом, підробкою на них фальшивих документів, кінцевим результатом яких є реєстрація автомобілів, здобутих злочинним шляхом, у реєстраційно-екзаменаційному підрозділі ДАІ МВС України здебільшого без сплати мита та інших обов'язкових платежів (збору на обов'язкове державне пенсійне страхування й податку з власників транспортних засобів при проведенні їх державної реєстрації). Переважно злочинці легалізують транспортні засоби, здобуті злочинним шляхом.

Вивчення судово-слідчої та експертної практики показало, що поширеними є зміни ідентифікаційних номерів транспортних засобів за такими категоріями:

1) легкові автомобілі іноземного виробництва: переварювання номерної панелі (28 %), перебивання частини номера кузова (22 %), вварювання частини панелі з номером кузова (15 %), що загалом складає 65 % від загальної кількості;

2) легкові автомобілі виробництва країн СНД: переварювання номерної панелі (32 %), знищення номера двигуна (13 %), знищення номера кузова (10 %), що загалом складає 55 % від загальної кількості.

Зміни ідентифікаційних номерів відбувались у такий спосіб: переварювання номерної панелі; знищення номера двигуна; знищення номера кузова (шасі, рами); перебивання частини номера кузова (шасі, рами); перебивання номера двигуна; вварювання частини панелі з номером кузова; інше кріплення заводської таблички; не заводське нанесення номера двигуна; не заводське нанесення номера кузова (шасі, рами); перебивання всього номера кузова тощо.

Розповсюдженими способами зміни ідентифікаційних номерів для легкових автомобілів іноземного виробництва є такі: переварювання номерної панелі; перебивання частини номера кузова; вварювання частини панелі з номером кузова; знищення номера двигуна; знищення номера кузова; перебивання номера двигуна.

Для приховування транспортних засобів, які злочинці планують легалізувати, як правило, змінюються державні номерні знаки, підшукуються місця їх відстою, а саме: орендовані гаражі, стоянки, станції технічного обслуговування, ангари, приватні ремонтні майстерні та інші місця для укриття автомобілів і убезпечення їх ідентифікації правоохоронними органами або власником. Часто використовується підроблення реєстраційних документів і переміщення транспортного засобу для легалізації в інший регіон або державу. Готуючись до приховання автомобіля, злочинці іноді намагаються заволодіти справжніми документами, на основі яких у подальшому підробляють довіреність на право користування, здійснюють придбання свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів, довідок-рахунків у осіб, які займаються їх викраденням, підробленням, або здійснюють реалізацію транспорту.

Для маскування слідів легалізації транспортного засобу, злочинці перебивають або іншим способом підробляють номери вузлів і агрегатів, використовуючи при цьому апарати для автогенного чи газового зварювання, гравірувальні інструменти, матриці, покривають місце зміни номерної панелі кузова твердими смолами для придання вигляду антикорозійної обробки, використовують різні прийоми такої обробки металевих деталей тощо.

Найчастіше підробляють документи на право управління, володіння й користування транспортними засобами, зокрема свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів, посвідчення водія, талони про проходження технічного огляду, що виготовляють плоским, комбінованим способом друку (плоский друк і копіювальна техніка), за допомогою кольорового копіювального пристрою (принтера).

Причому підроблені водійські права та свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу злочинці використовують для "маскування" при перегоні автомобіля. Свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, довідка-рахунок та інші документи, які відносяться до документів на право реєстрації, володіння й розпорядження транспортними засобами, підробляють для легалізації викрадених транспортних засобів або з метою шахрай-

ства, крім того, встановлено, що вилучені документи на автотранспортні засоби мали великий ступінь схожості зі справжніми [3].

Підшукавши покупця, злочинці підробляють документи на транспортний засіб, які засвідчують правомірність його володінням, або здійснюють його постановку на облік і реєстрацію на підставних осіб (своїх знайомих чи родичів), які будуть виступати власниками транспортного засобу при його продажу.

Література

1. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления / Г.Г. Зуйков // Криминалистика: [учебник] / под ред. Р.С. Белкина, И.М. Лузгина. - М.: РИО Акад. МВД СССР, 1978. - С. 57-75.

2. Карагодин В.Н. Криминалистическое понятие способа сокрытия преступления / В.Н. Карагодин // Проблема развития криминалистики в условиях научно-технического прогресса: сб. тр. - Свердловск: СЮИ, 1982. - С. 105-111.

3. Красюк І. "Автомобіль - не розкіш, щоб ним ризикувати" / І. Красюк // Міліція України. - 2006. - № 103. - С. 4.

4. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів: поняття, визначення, етапи розвитку, місце в криміналістиці / Анатолій Володимирович Старушкевич // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. ст. ¾ Донецьк: РВВ ДІВС МВС України, 1997. - С. 78-95.

5. Тіщенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: [моногр.] / В.В. Тіщенко - Одеса, 2007. - 260 с.

Льовочкіна М.В.
Здобувач кафедри криміналістики
Національного університету
"Одеська юридична академія"
Надійшла до редакції: 22.05.2013

УДК 343.985:343.982.9

ДО ПИТАННЯ ДОДЕРЖАННЯ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Тарасенко В. Є.

З метою протидії злочинності, особливо її організованим формам, правоохоронні органи всього світу наділені повноваженнями щодо проведення заходів, пов'язаних з таємним (негласним) перебуванням працівника правоохоронного органу або особи, яка з ним співробітничає, у кримінальному середовищі з метою викриття протиправної діяльності. Такі дії визначають високу ефективність роботи поліцейських структур, спрямовані на досягнення суспільно позитивного результату. Завдяки законспірованим діям негласних працівників поліції стає можливим отримання корисної інформації про "супротивника", досягнення цілей своєчасного виявлення, попередження й розслідування злочинів. Застосування ж звичайних гласних методів боротьби зі злочинністю не завжди виявляється достатньо ефективним засобом вирішення завдань правоохоронної діяльності, адже більшість злочинних проявів має замаскований характер, і протидіяти їм відкритим шляхом просто неможливо. Сьогодні важко уявити собі ефективну боротьбу зі злочинністю без проведення оперативно-розшукової діяльності з використанням специфічних методів, засобів, без залучення штатних і позаштатних негласних працівників до виконання окремих завдань і проведення операцій, спрямованих на збір доказової бази з викриття протиправної діяльності.

Однак робота органів правопорядку під час проведення заходів із залученням негласних працівників часто межує з болісними питаннями вчинення ними злочинів, провокації чи підбурювання інших осіб на вчинення злочину, а також обмеження прав осіб, причетних до протиправної діяльності. Це зумовлює актуальність питань додержання законності при проведенні таких заходів.

Проведення оперативно-розшукових заходів з використанням штатних і позаштатних негласних працівників у змісті деяких міжнародних нормативно-правових актів, спрямованих на протидію злочинності, іменується як "агентурна операція". Так, Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН 15 листопада 2000 року, передбачає серед спеціальних методів розслідування здійснення агентурних операцій компетентними органами з метою ефективної боротьби з організованою злочинністю [1]. У статті 20 цього документу йдеться про можливість проведення контрольованого постачання на міжнародному рівні, що може передбачати негласну допомогу громадян з метою супроводу вантажу (партій наркотиків, зброї тощо). При цьому допускається вивезення, провезення або ввезення на територію однієї або декількох держав незаконних або таких, що викликають підозри, партій вантажу з відома та під наглядом їхніх компетентних органів з метою розслідування будь-якого злочину й виявлення осіб, які беруть участь у вчиненні цього злочину [1, 20].

Зазначимо, що закріплений на міжнародному рівні термін "агентурна операція" до цих пір не імплементований у внутрішнє українське законодавство, що є дивним. Вважаємо за потрібне передбачити термін "агентурна операція" в Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність", що неодмінно сприятиме взаєморозумінню між правоохоронними органами й підвищенню ефективності застосування спеціальних методів розслідування в контексті співробітництва на міжнародному рівні. Крім того, цей термін має бути впроваджений у науковий обіг для позначення тих оперативно-тактичних операцій, зокрема оперативно-розшукових заходів, що здійснюються з залученням штатних і позаштатних негласних працівників.

У статті 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" агентурні операції вбачаються в окремих правах підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зокрема:

- проводити контрольовану поставку та контрольовану й оперативну закупку товарів, предметів і речовин, зокрема заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення й документування фактів протиправних діянь;

- виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації [4, 8].

© В.Є. Тарасенко , 2013